

דף כא

הערות וצינונים

מעשה דאילפא ורבי יוחנן. ראה פירוש נחמד בהקדמת רבי ראובן מרגליות ז"ל לספרו 'מרגליות הים' על מסכת סנהדרין [וע"ע בחדושי חתם סופר שבת ט: אוצר המלך (לר"צ הכהן) כו].
ע"ע בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג פב.

ואמאי קרו ליה נחום איש גם זו דכל מילתא דהוה סלקא ליה אמר גם זו לטובה. בודאי נקרא כן על שם מקומו, גמזו. [ונזכרת בדברי-הימים (-ב כה, יח): ...ואת תמנה ובנותיה ואת גמזו ואת בנתיה].
(עפ"י רבנו חננאל, הערוך ועוד. יש משערים שהוא הוא 'נחמיה העמסוני' - וג' וע' מתחלפות), אלא שדרשו בגמרא מדוע נתכנה כן. (ואפשר שרצו להטעים מדוע נתכנה כפי הכל 'גם זו' ולא 'גמזו' כפי הקריאה).

(ע"ב) 'כמאן כרבי מאיר דאמר ריחוק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כל שכן. יש מפרשים שבלשון תמיהה אמר לו: וכי משה אתה בין דברי רבי מאיר בשור המועד לנידוננו, והלא שם הטעם הוא משום הרגל השור בנגיחות, הלכך סברא היא שבקירוב הנגיחות מתרגל ביותר ליגח, אבל כאן אין ענין של הרגל אלא סימן והוכחה למכה קבועה שאינה ארוץ אקראי, הלכך כשמתו ביום אחד אין עדיין הוכחה על קביעות (עפ"י בית ישי ק. וע"ע קרן אורה; דעת כהן ח; חדושים ובאורים. [לפירוש זה מיושבת הקושיא שבשו"ת אחיעזר ח"ד פב]).
עוד בענין שור המועד, אם ענינו התרגלות או הוכחה על טבעו - ע' בהרחבה במובא בב"ק כד).

הא מילתא זוטרא ליה לרב, אלא משום ההוא גברא... יש מפרשים: משום הצלת רב לא היה צריך להציל את כל השכונה, כי זכויותיו מרובות ואין קטרוג נגדו גם אם השאר לא יינצלו. מה שאין כן אותו אדם, היה עליו קטרוג אם לא יינצלו כל השכונה [וכמו במצרים שהיו גוי מקרב גוי, הוצרכו שלא לצאת איש מפתח ביתו]. (כן מובא בשם הגאון רבי יהונתן בספרו קשת יהונתן. וכן הביא בספר מלא העומר (נח יז) מבעל נזר הקודש. וכן מובא במחשבות חרוץ עמ' 60 ובקומץ המנחה קו. וכן פירש בשפת אמת).

ענינים ופרפראות

רבי יוחנן שמע. אילפא לא שמע... שמע מינה לדידי קיימא לי שעתא. חזר בו מכוונתו הראשונה מפני שהרגיש בזה שנפשו נתקדשה מתולדתה להקדיש עתותיו לדברי תורה, שלא לעסוק כלום בחיי שעה. וכן היה האמת, שהוא היה העובר שהריח ביום הכפורים ולחשוהו ונלחש וקראו עליו בטרם אצרך בבטן ידעתיד (יומא פב). ולכן מכר כל אשר לו משדה וכרם כדי לזכות באורייתא, כמו שאמר לרבי חייא בר אבא כמו שאמרו בויקרא רבה ל, ובזוהר חדש בראשית. (מתוך פרי צדיק ואתחנן ח)

אמרו עליו על נחום איש גם זו שהיה סומא משתי עיניו...' –

'... וכן אפשר להרגיש בענין המסופר בגמרא תענית מעשה נורא באיש קדוש נחום איש גם זו, שעל ידי שפעם אחת לא מלא חובתו במצות צדקה לפי הרגשתו, גזר על עצמו שיסומא עיניו ויתגדמו ידיו ויתקטעו רגליו, וכן נתקיימה גזירתו, והוא כפי הדרך הנהוג אצל השרים הגדולים, שאם מרגיש בעצמו שלא מלא חובת משמרתו, הוא מגיש בקשה לפטרו ממשמרתו, כל זה נהג בעצמו איש קדוש זה אחרי שידע בעצמו שכל כוחותיו אינם שלו והוא רק כגזבר על זה, לכן אם רק קרה לו משגה בשמירת תפקיד הגזברות שלו, גזר על כל אבריו להתפטר מעבודתם. וכן הוא בשפע טל שמים של קניני החכמה, שראוי לכל איש שחננו העליון ית' איזה יתרון חכמה, להשריש בנפשו שורש עמוק שקנין זה לא ניתן לו לעצמו רק להיות כגזבר על זה לחלק למי שראוי לזה, ואם ישמור כראוי תפקיד זה ללמד למי שראוי ללמד או יתעלה למשרה גדולה מזה, ויתעשר יותר ויהיה גזבר על אוצר גדול מזה. ואולי יש להסביר ענין זה מה שאמרו 'ומתלמידי יותר מכולם' – שמלבד ענין הטבעי שבזה, הנה סגולת הצדקה והמעשר הרוחני מועיל לזה להתעלות ולהתגדל, כמו בסגולת מעשר כספים הנ"ל' (מתוך הקדמת שערי ישר).

(ע"ב) 'אמר רב נחמן בר יצחק...' –

'מקובל אצל הצדיקים בשם רבינו הקדוש החוזה מלובלין ז"ע, כי היתה נפשו שמחה בלימוד הש"ס בבואו למימרת רב נחמן בר יצחק. והגיד כי הבעל-דבר רצה ליתן לו הרבה מדרגות יותר ולהניח לו הרבה דברים רק שלא ילמוד גמרא, ובפרט מימרת רב נחמן בר יצחק. והכיר מזה וידע ברוח קדשו שזהו תיקון גדול לנפש לרצונו ית"ש רק שילמדו גמרא, ובפרט בבואו לדברי רב נחמן בר יצחק' (דברי תורה ח"א כב).

'אמר ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יצחק; ליקום מר ליתי לגבן. אמר ליה: תנינא רבי יוסי אומר, לא מקומו של אדם מכבדו אלא אדם מכבד את מקומו, שכן מצינו בהר סיני... וכן מצינו באהל מועד...' –

'פלא הדבר: רבי יוסי מדבר על כבוד האדם ומביא ראיה מכבוד השכינה, והרי אין הנידון דומה לראיה? הן השכינה מקדשת את ההר, ובעודה שרויה עליו אסור לעלות עליו ולרעות מולו צאן ובקר. השכינה מקדשת את המשכן וזבים ומצורעים אסורים להכנס למחנה שכינה; בפריקת המשכן הסתלקה השכינה מהמקום, ומעתה זבים ומצורעים מותרים להכנס שם. אך מה ענין זה לכלל של 'לא המקום מכבד את האדם אלא האדם מכבד את מקומו'?

בהכרח אנו לומדים מצירוף שני ענינים אלה ע"י ר' יוסי שענין אחד להם: בדיוק כמו שהשכינה מקדשת את ההר ואת המשכן, וקדושת המקום מחייבת הנהגה של כבוד – איסור רעיית צאן ובקר כאן ואיסור כניסת זבים ומצורעים שם – כך הוא גם באדם: אדם גדול משרה השראה בעיר מגורו, וזו מטילה על בני העיר הנהגה של כבוד כלפיו. אך הדינים האלה של הנהגת כבוד הם רק תוצאה מההשראה, ובלי השראה אין להם שום משמעות. הרי גם בסיני ומשכן בהסתלק השכינה נעשה המקום חול ואין עוד כלפיו שום דיני כבוד. הרי מי 'מכבד' הגדול השורה בעיר, הוא המכבד, ודיני הכבוד החלים על בני העיר בלי השראתו אין להם שום משמעות!

ויש להעמיק בזה עוד יותר. הצירור מסיני ומשכן אינו רק דוגמה שההשראה היא הכבוד האמיתי המחייב מצדו דיני הנהגה של כבוד. הוא מורה גם כן שיש כאן צד השווה בין השראת השכינה

ובין השראתו של אדם: כל השראה היא התגלות של קדושה, גם זו שאדם גדול משרה על מקומו! הרי מפורש אמרו חז"ל: 'צדיק בעיר – הוא הודיה, הוא זיוה, הוא הדרה. יצא מן העיר, פנה הודיה, פנה זיוה, פנה הדרה. (ב"ר סח, ז ורש"י ריש ויצא), וביאר בגור-אריה כי הצדיק מלמד את בני העיר יראת שמים – על זה נאמר 'הוד'; הוא משכיל אותם בחכמה – על זה נאמר 'זיו'; והוא מזכה אותם במידות טובות – על זה נאמר 'הדר'. הרי השראת צדיק על העיר היא מעין השראת השכינה על הר סיני ובאוהל מועד, זוהי האמת: יש רק 'כבוד' אחד, והוא: השראת קדושה על המקום. זהו עצם הכבוד, ומהו, לעומתו, הכבוד שנותנים לצדיק בעיר? זוהי הנהגה המחויבת מההשראה שזכו לה על ידו. אך פשוט הוא: אין המקום 'מכבד' את האדם, אלא האדם מכבד את מקומו!

די בדברים אלה להבריח אותנו מה'כבוד' המדומה ולהשתדל להיות מהמכבדים את מקומם...'.
(מתוך עלי שור ח"ב עמ' רלב)

– 'במשך היבל המה יעלו בהר – מה שאמר ההיתר תיכף (והיתר ד'לכו לאהליכם' אמר בסוף), משום שלמדה תורה דרך ארץ שלא יסיים בדבר רע שכתוב לא יחיה. וזה שכווננו חז"ל דבאמת כל עיקר הדת היה כדי לעקור מלכות בני ישראל עניני עבודה זרה ולהראות להם כי לא ראו כל תמונה וכמו שהארכתי לעיל, כי אין קדושה בשום נברא רק להבורא יתברך, וזה שאמר שלא תדמו כי ההר הוא ענין קדוש ובסיבתו נגלה השם עליו, לא כן בני ישראל, כי במשך היובל וכו' יעלו בהר והוא מעון חיות ובהמות, רק כל זמן שהשכינה עליו הוא קדוש מסיבת קדושת הבורא ית"ש, לכן אמר כי לא המקום מכבד את האדם אלא האדם מכבד את מקומו. וזה רעיון נכבד. ולכן בבית עולמים שקדושתו לעולם, לכן שלא ידמו שיש קדושה בעצם הבנין, לכן מותרים ליגע כל הטמאים אף טמאי מתים מאחוריו... – להראות דרך ממי ששכן שמו בתוך הבית הזה אתה ירא, שבפנים הלוחות והעדות ומשכן הכבוד ובפנים ממנו קודש, לא מאחוריו'.

(משך חכמה פר' יתרו)

וע' בשלש עשרה מדות והדרכות' לר"צ הכהן (נדפס עם הספר אור ורוע לצדיק): 'אין לירא מדבר מקודש אלא ממי שהזוהר על הדבר, ואפילו מאדם מקודש ותלמיד חכם'.

דף כב

'לצפרא כרכינהו ושקלינהו...'. אף על פי שאסור לגנוב על מנת לצער את חברו (ב"מ סא:), גם אם בדעתו להחזיר לו לאחר זמן – אפשר שכאן שונה שכל כוונתם היתה כדי לנסותו ולא לצערו [וכמו שמצינו בריטב"א (בב"ב ה.), שכל שאינו עושה לצער את חברו אלא להוציא דינו לאור – מותר]. ובשיטה מקובצת (לב"מ שם) מובא שכל שעושה על מנת להחזיר מיד, ולא כדי לעכב אצלו – מותר. 'ומעשים בכל יום שעושים כך'. ואולם בקצות החשן (שמח, א) כתב להוכיח מדברי הרמב"ם בספר המצוות שאף בכגון זה אסור. 'ואם כן, מה שכתב דמעשים בכל יום – ראוי ליהדר בזה' (ע' בספר מאור ישראל כאן).

'אמר להו, אמינא פדיון שבויים איקלע להו לרבנן ואכסיפו למימר לי'. נראה שאין לדקדק מכאן שמותר לעשות כן, ליטול לצורך פדיון שבויים ללא ידיעת הבעלים, אלא שזהו הלימוד-זכות היותר גדול שהיה לו ללמד עליהם (עפ"י חדושים ובאורים).